

Vznik a vývoj osady Nemanice v letech 1706 - 1855

Anna Smolková

Vznik osady Nemanice, která je dnes místní částí obce České Budějovice,¹ je spojen se založením Nové Obory na panství Hluboká nad Vltavou v roce 1706. V tomto roce museli totiž 4 chalupníci (Vít Helemach, Václav Teml, Jakub Kloyda a Jan Kliment) odstoupit své pozemky ve vsi Opatovice (všech polí měli pod 18 strychů 2 věrtele výsevku a luk na 6 for sena)² pro tuto oboru. Každý z nich dostal náhradu (odměnu) 12 3/4 strychu polí a luk na 3 fůry sena u Červeného nebo také Čertíkova mlýna, jak byl nazýván mlýn u vsi Úsilné.³ Zde jim byly vystavěny nové chalupy, a tím byla založena osada. Uvedené pozemky pro ně koupil Adam František Schwarzenberg od poddaných z Úsilného a dále jim jako obecní pozemek propůjčil 4 jitra 765 čtver. sáhů vrchnostenských pozemků od svého dvora Světlík.⁴

Pro tyto 4 chalupy se nejprve užívalo označení Nové chalupy u Červeného nebo také Čertíkova mlýna, později Čertíkova Ves a Čertíkov. Tak jsou uvedeny v soupisech poddaných, které se pro panství Hluboká nad Vltavou zachovaly v souvislé řadě od 2. pol. 17. stol. do pol. 19. století, kde se označení Čertíkov používalo až do konce 18. stol., potom jsou i zde jmenovány jako Nemanice.⁵

Je třeba objasnit, proč se pro dominikální mlýn u rybníka Oselno, o kterém je již z urbáře hlubockého panství z roku 1677 známo, že byl nazýván Červený,⁶ začalo užívat také pojmenování Čertíkův.

Tvrzení ředitele hlubockého velkostatku v již citovaném díle (viz pozn. 4), že mlýn byl pojmenován podle prvního majitele Čechmana (Čertíka) se nejevilo příliš věrohodné, neboť Jan Čechman koupil tento mlýn do emfiteutického vlastnictví až 1. 8. 1750, avšak s názvem Čertíkův mlýn se setkáváme již v roce 1706.⁷ Přitom v roce 1706 až do r. 1747 žádný mlynář jménem Čertík na Červeném mlýně nebyl. S mlynářem tohoto jména se setkáváme již o 12 let dříve, a to v letech 1694, 1695 a 1696. Byl jím Vavřinec Čochman, který byl od roku 1679 usedlý v městečku Podhradí (nyní Hluboká nad Vltavou), kde měl dům a 1/2 lánu polí, a ještě mlynařil na tamním panském mlýně do roku 1715 s výjimkou již uvedených let.⁸

Jednalo se tedy o člověka zámožného a vrchnosti dobře známého, podle kterého si pojmenovala mlýn i novou osadu.⁹ Pojmenování malých osad a samot podle jejich významného obyvatele byl způsob zcela přirozený, jak to uvádí Šmilauer ve své práci Osídlení Čech ve světle místních jmen.¹⁰ Označení Čertíkov se obecně nevžilo, což potvrzuje skutečnost, že se nedostalo do katastrů, urbářů a pozemkové knihy.

Oficiální název se brzy ustálil na jménu Nemanice, což potvrzují záznamy v matrikách fary České Budějovice, kam tyto Nové chalupy u Červeného mlýna farností náležely a v nichž se vyskytuje patrně nejstarší záznam jejich jména z roku 1712.¹¹ Dosavadní topografická literatura uvádí, že Nemanice se poprvé vyskytují v tereziánském katastru, jenž byl sestaven na podkladě příznávacích fasí z let 1713 až 1722.¹² Bližší údaje k objasnění doby vzniku jména Nemanice by mohla poskytnout pozemková kniha pro tuto ves, o níž víme, že byla založena, ale dnes neexistuje.¹³ Jméno této osady, jak je uvedeno na Müllerově mapě Čech z roku 1720 Nemagicz, se v použitých pramenech nevyskytlo.

Při číslování domů v roce 1770 dostal Čertíkovský mlýn čp. 1, chalupa Klimentovská čp. 2, chalupa Helemachovská čp. 3, chalupa Kloydovská čp. 4, chalupa Temlovská čp. 5, obecní pas-touška čp. 6 a dvůr Světlík čp. 7.¹⁴ Přestože se majitelé těchto 4 rustikálních chalup měnili, jména chalup po původních majitelích zůstala zachována v seznamech poddaných po celé 18. století.

Podle urbariálního výtahu z ledna 1794¹⁵ byli majiteli nemanických chalup Jan Feitl (č. domu 2), Jan Lexa (č. 3), František Klauda (č. 4), Filip Švec (č. 5), Augustin Čechman (č. 8)¹⁶ a jedna chalupa byla obecní (bez čísla). Výměra polí činila celkem 27 jiter a 164 sáhy, luk a zahrad 9 jiter 188 sáhů a pastvin 1 jitra a 954 sáhy.

V této době byl každý chalupník povinen platit vrchnosti 10 kr. pozemkové daně a relutum za 130 dní pěší roboty 15 zl. 10 kr. Před zrušením roboty v roce 1848 činily peněžité dávky od všech chalupníků 16 kr. konvenční měny. pozemkové daně a místo naturálního výkonu 520 dní pěší roboty dávali relutum 24 zl. 26 kr. a konali 48 dní pěší roboty. V roce 1854 zaplatili vyvazovací kapitál 446 zl. 40 kr. konv. m. (= 2/3).¹⁷

Katastrálně náležely Nemanice k obci Hrdějovice, čímž se navázalo na staré dělení podle rychet. Na katastrální mapě obce Hrdějovice z roku 1827 mají Nemanice jen 7 domů, neboť mlynářská chalupa má místo dvora Světlík č. 7, což potvrzuje také stavební protokol stabilního katastru obce Hrdějovice z roku 1842, kde u domu č. 7 je uveden již nový majitel této chalupy a Čertíkovského mlýna Josef Schmaus.¹⁸ Dvůr Světlík s konskripčním číslem 7 náležel sice k osadě Nemanice, avšak všechny své pozemky měl v katastru obce Hůry, na jejíž mapě je také zakreslen.¹⁹

Po celou polovinu 19. století se počet domů v Nemanicích nezvýšil, neboť měly včetně dvora Světlíka stále jen 8 domů, jak to potvrzují údaje u Sommra z r. 1841 (8 d./84 obyv.), Palackého z r. 1848 (8 d./101 obyv.) a Mikuschkowitze z roku 1855 (8 d./84 obyvatel).²⁰ Po zrušení patrimoniální správy v roce 1848 náležela osada Nemanice s obcí Hrdějovice k okresnímu soudu a bernímu úřadu v Hluboké nad Vltavou, přifařena a přiškolená zůstala k budějovickému Starému Městu.

Závěrem lze konstatovat, že využitím pramenů patrimoniálního archívu velkostatku Hluboká nad Vltavou se podařilo přesně určit, kdy a jak osada Nemanice vznikla a vysvětlit původ jejího domácího jména Čertíkov. Ke vzniku oficiálního pojmenování se podařilo zjistit pouze to, že v letech 1706 - 1710 se nová osada označovala jako Nové chalupy u Červeného mlýna, a že nejstarší záznam jména Nemanice pochází z matričního zápisu z roku 1712. K vysvětlení původu a významu jména Nemanice je třeba uvést, že znalci toponomastiky Antonín Profous a Vladimír Šmilauer se domnívají, že toto jméno vzniklo lidovým vtípem a že označovalo místo, kde je nouze.²¹ Použité prameny také potvrdily Šmilauerovo tvrzení, že osady tohoto jména vznikaly často násilným přesídlením.²²

Ze studia uvedených pramenů vyplývá, že pro určení doby vzniku a jména nových osad zemědělského charakteru v období od 2. pol. 17. stol. do první pol. 19. století lze s úspěchem využít i soupisů poddaných, což je pramen z tohoto hlediska doposud opomíjený.

¹Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850 až 1970 na str. 348 uvádí, že v roce 1961 byly Nemanice osadou obce České Budějovice a v dalších letech jako osada zanikly.

²SOA Třeboň, fond Hluboká n. Vlt., pozemkové knihy vsi Opatovice z let 1685 - 1876, sign. OS Hluboká n. Vlt., 8, fol. 139, 155, 165, 179 a 221b, kde je uvedena také celková výměra pozemků. Výměra pozemků jednotlivých chalupníků je uvedena v popise usedlých poddaných na panství Hluboká z r. 1706. Popis je uložen při soupisu poddaných z r. 1706 v sign. IB 5AU No. 1.

³Nová výměra pozemků jednotlivých chalupníků je opět zapsána v popisu poddaných panství Hluboká z r. 1718 v sign. IB 5AU No. 1.

⁴Tamtéž, sign. IA 6W gamma No. 1, rukopisná úprava ředitele velkostatku Karla Mikuschkowitze Statistische und geschichtliche Übersicht der hochfürstlich schwarzenbergschen Herrschaft Frauenberg z r. 1855, s. 126, 290 - 291, 293 - 294.

⁵Tamtéž, sign. IB 5AU No.1, ID 5AU No. 1.

⁶Tamtéž, sign. I 6G beta 7a.

⁷V již zmíněné pozemkové knize vsi Opatovice - viz. pozn. 2.

⁸Mlynář Jan Čechman (Čertík) pocházel z mlynářské rodiny Čechmanů (Čochmanů) z Podhradí, neboť byl vnukem Vavřince Čochmana. Mlýn u rybníka Oselno se v tomto rodě udržel až do roku 1840, kdy jej Jiří Čechman prodal Josefu a Anně Schmausovým. SOA Třeboň, fond Hluboká n. Vlt., dominikální PK sign. OS Hluboká n. Vlt. 58, fol. 212. Po této mlynářské rodině se rybník a z něho vytékající potok jmenuje do dnešních dní Čertík.

⁹Syn Vavřince Čochmana Vojtěch byl písařem na schwarzenberském panství Toužetín.

¹⁰Praha 1960, s. 320.

¹¹13. 12. 1709 je zapsáno narození dítěte z Nových chalup. Matrika narozených fary České Budějovice z let 1696 - 1715, č. 7. Dne 26. 5. 1710 je zapsáno úmrtí dítěte z Nových chalup u Červeného mlýna a 15. 11. 1712 byla pohřbena Mariana Šimková z Nemanic. Matrika zemřelých fary České Budějovice z let 1696 - 1717, č. 69. Matrika oddaných z let 1696 - 1721 č. 54 neuvádí do r. 1710 bydliště snoubenců, proto se pro zjištění nejstaršího zápisu osady

Nemanice nedá využít.

¹²Křivka, J., Nové osady vzniklé na území Čech v letech 1654 - 1854. Praha 1978, s. 215.

¹³Její existenci dokládají odkazy v knize obligací OS Hluboká n. Vlt. 45, fol. 133 a v knize smluv OS Hluboká n. Vlt. 66, fol. 331, OS Hluboká n. Vlt. 67, fol. 7 a 230.

¹⁴Tento počet by potvrzoval i Schaller, J., Topographie des Königreichs Böhmen. 13. Prag 1789, Nemanice uvedeny dvakrát (1./ na s. 38 jako samota a 2./ na s. 40 se 7 domy.

¹⁵SOA Třeboň, fond Vs Hluboká n. Vlt., sign IA 6G beta No. 23.

¹⁶Chalupa Augustina Čochmana čp. 8 vznikla na emfyteutických pozemcích mlýna, louka byla koupena od vsi Úsil-

ně.

¹⁷Viz pozn. 4.

¹⁸SOA Třeboň, fond Vs Hluboká n. Vlt., elaboráty stabilního katastru obce Hrdějovice, sign IA 4R 1g/1 a katastrální mapa této obce č. 227 - 232.

¹⁹Viz c. d. Karla Mikuschkowitze, fol. 479 a katastrální mapu obce Hůry ve fondu Vs Hluboká n. Vlt., č. 233 - 242 a operáty stabilního katastru obce Hrdějovice, sign. IAR li/2

²⁰Sommer, J. G., Das Königreich Böhmen. 9. Prag 1841, 45; Palacký, Fr., Popis Království českého. Praha 1848, s. 303 a c. d. K. Mikuschkowitze, fol. 291.

²¹Profous, Ant., Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam. 3. Praha 1951, s. 197 a 198; Šmilauer, Vl., Osídlení Čech ve světle místních jmen. Praha 1960, s. 336 a 338.

²²Šmilauer, Vl., viz. c. d., s. 338.